

1409/1989, I, 177-178; Leknevi, *er-Ref' ve't-tek-mil*, s. 132-133, 147-148, 155-157; Azimâbâdî, *Gunyetü'l-elma'ti* (Taberânî, *el-Mu'cemü's-şâğır*, II içinde), Beyrut 1403/1983, s. 157-160; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 249; Mütteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 83, 104, 194, 196, 332, 353-354, 360.

MEHMET EFENDİOĞLU

SÂBİT

(نابیت)

(ö. 1124/1712)

Divan şairi.

Bosna'nın Uzıçe kasabasında dünyaya geldi. Asıl adı Alâeddin Ali olup "Sâbit" mahlasıdır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte hakkında araştırma yapan Rypka onun 1650 yılı civarında doğmuş olabileceğini söyler. İlk eğitimini Müftü Halil Efendi'den aldıktan sonra İstanbul'a gitti ve Kaptanıderyâ Seydizâde Mehmed Paşa'nın himayesine girdi. 1089'da (1678) paşanın aracılığıyla mülâzım, aynı yıl La'lizâde ailesine damat oldu. 40 akçe maaşla müderrisliğe başladıktan sonra Çorlu ve Burgaz kadılıklarında bulundu. 1098'de (1687) Kırım Hanı Selim Giray'a bir kaside yazarak ondan görev istedi; ardından hana itihaf ettiği "Zafernâme" adlı manzumesi beğenilince sâniye rütbesiyle Keleş'e kadı tayin edildi.

Sâbit, 1103'te (1692) Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'nin ikinci şeyhülislamlığı döneminde günlük 50 akçe maaşla Tekfurdağı (Tekirdağ) müftülüğüne getirildi ve Rüstem Paşa Medresesi'ne hariç itibarıyla müderris oldu. Sekiz yıl kaldığı bu görevde iken *Edhem ü Hüma* adlı mesnevisini yazmaya başladı, divanını tertip etti ve "Şehrî" mahlaslı bir de şair yetiştirdi. Müsile-i Sahn pâyesiyile 1112 (1700) yılında Saraybosna mevleviyetine tayin edildiyse de iki yıl sonra görevden alındı. Önceki yıllarda oğlu İsmail'in Tunca nehrinde boğulması yüzünden büyük üzüntü yaşadığı şiirlerinden anlaşılan Sâbit bu sırada diğer oğlu İbrâhîm'i de kaybetti (1115/1703). Râmi Mehmed Paşa'ya yazdığı, duygu ve şikâyetlerle yüklü dokuz kıtalık ünlü terciibendi bu üzüntülü dönemin ürünüdür. Uzun bir mâzuliyetin ardından 1117'de (1705) Konya mevleviyetine gönderilen Sâbit kısa bir müddet sonra bu görevden ayrılıp İstanbul'a döndü. Zilkade 1119'da (Şubat 1708) Diyarbakir mevleviyetine tayin edildi. Bu görevde iki yıl kalıp İstanbul'a dönünce vefatına kadar başka görev almadı. 3 Şâban 1124'te (5 Eylül 1712) vefat etti. Kabri Top-

kapı Maltepe Kabristanı'nda *Meşnevî* şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin ayak ucundadır.

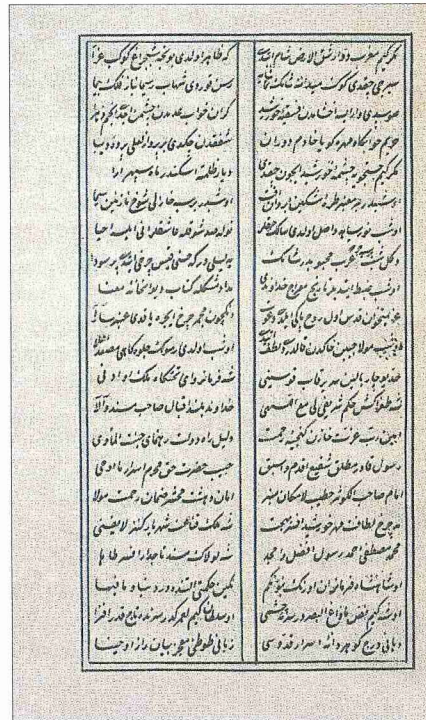
XVIII. yüzyıl başlarında adından sıkça söz edilen Sâbit'in şiirlerinde yerli ve yeni olma özelliğinin birlikte yürüdüğü, divan şiirinin geleneksel ve duygusal idealizminin kırıldığı, realizm, müstehcenlik ve mizah gibi unsurlara yer verildiği görülmektedir. Sâbit halk ağzındaki kelimeleri atasözleri ve deyimlerle harmanlayarak şahsî bir üslûp oluşturmuştur. Bundan dolayı manzumelerinde onu çağdaşlarından farklı kılan garip bir tarz ve değişik bir haz dünyası vardır. Dikkate değer bulunduğu ve zevk aldığı her kelime onun şiirine girmiş, manzumelerindeki renkli ve canlı mısralar Tanzimat'ta kendini gösterecek olan yerli, millî bir edebiyatın müjdecisi olmuştur. Şiirlerinde söz oyunlarıyla birlikte alay ve madî hazlar önemli bir yer tutar. Konu ve biçim yönünden gelenekleri zorlaması, divan şiirinin alışlagelen konuları arasına günlük hayatı ve olayları katması bir tür yenilik olarak değerlendirilebilir.

Sâbit'in kasidelerinde klasik anlamda olgunluk bulunmasa da bunların şekil ve muhteva bakımından geleneğe bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Nâdirî'ye

nazîre olan "Mi'râciyye"si son derece samimi ve şairane olup türün önemli bir örneğidir. Didaktik ve realist karakterdeki "Ramazâniyye"si bu aydaki sosyal hayatın anlatıldığı coşkulu bir manzume olarak dikkat çeker. Hikemî tarzda yazarken Nâbî'ye yaklaşırsa da bu alandaki başarısı bazı mazmunları, atasözlerini, deyimleri ve yerli malzemeyi kullanmakla sınırlı kalır. Lafızla fazla meşgul olması yüzünden gazelleri zaman zaman kuru ve donuktur. Seyyid Vehbî, Nedîm, Sünbülzâde Vehbî, Enderunlu Fâzıl, Sürûrî gibi şairleri etkileyen Sâbit'in birçok şiirine Keçecizâde İzzet Molla tarafından nazîre yazılmıştır. Bayrâmiyye tarikâtına olan ilgisi La'lizâde ailesinden, Mevlevîlik'le ilgisi de Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî'ye duyduğu sevgiden kaynaklanan şair bunun dışında tasavvufa pek itibar etmemiş görülmektedir.

Eserleri. Sâbit'in bir divanı ile yarım kalmış bir mesnevisi yanında bazı küçük hacimli mesnevileri vardır. Bütün eserlerinin kendi el yazısıyla olan nüshaları Azerbaycan İlimler Akademisi'nde bulunmaktadır (Asiye Mehmedova, *Alaeddin Sâbit'in Otoğraf Külliyyatı*, Azerbaycan SSR El Yazmaları Fondu, Bakü 1961, nr. M-25/9942). 1. *Divan*. Klasik divan tertibi olup bir mi'râciyye, iki na't, otuz dokuz kaside, altı

Sâbit divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 2)

gazel-i müzeyyel, üç tahmîs, kırk dört tarih, 355 gazel, iki terciibend, kırk beş kıta, yirmi dört rubâî, 182 müfred ve beş lu-gazdan meydana gelmektedir. Sadece İstanbul kütüphanelerinde otuz sekiz nüshası bulunan divanın sekiz nüsha üzerinden karşılaştırmalı bir neşri Turgut Karacan tarafından gerçekleştirilmiştir (bk. bibl.). Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshası (TY, nr. 2901) Müstakim-zâde hattıyla olup tashih ve ilâveler dolayısıyla değerli bir yazmadır. **2. Zafernâme.** II. Süleyman zamanında Avusturya seferine çağrılan Kırım Hanı Selim Giray adına yazılmıştır. *Gazânâme* ve *Selîm-nâme* olarak da anılan eserin bazı kaynaklarda Kaçanık ya da Macar seferiyle ilgili olduğu söylenirse de Selim Giray'ın kazandıği Prekop zaferini anlatır. 426 beyitlik mesnevi Ebûzzîyâ Mehmed Tefvik (İstanbul 1299, 1311), ayrıca Turgut Karacan tarafından incelemeyle birlikte (Sivas 1991) yayımlanmıştır. **3. Edhem ü Hümâ.** Yarım kalmış olan bu mesnevide Belh şehrinde sakalık yapan Edhem adındaki gencin hükümdarın kızı Hümâ'ya olan aşkı anlatılır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 2901) Sâbit külliyyatı içinde en geniş nüshası yer alır. **4. Derenâme (Hâce Fesâd, Söz Ebesi).** Müstehcen bir ilişkiyi konu alan 169 beyitlik mesnevide tasvirler ve benzetmeler çok kabadır. Mesneviyi Turgut Karacan bir broşür halinde yayımlamıştır (Sivas 1990). **5. Berbernâme.** Turgut Karacan tarafından neşredilmiş (Çevren, XVII/76 [Mart-Nisan], Pıriştine 1990) doksan sekiz beyitlik bu müstehcen mesnevide Ali adında bir berber çırağının aldatılarak bir eğlenceye alet edilmesi anlatılır. Şairin *Amrî-Leys* adlı kırk üç beyitlik manzumesi Amr b. Leys adlı padişahla bir sipahi arasında geçen ilginç konuşmaları içerir (Sivas 1990). Şairin son üç mesnevisi divanının yazma nüshalarında da mevcuttur (İÜ Ktp., TY, nr. 1318, 2901, 3288; TSMK, Hazine, nr. 877, 901, 1620, Bağdat Köşkü, nr. 163; Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 522/1). Kaynaklarda Sâbit'in bir hadîs-i erbaîn tercümesi ve şerhi yazıp 1120'de (1708) III. Ahmed'e sunduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâbit, *Derenâme (ya da) Hâce Fesâd ve Söz Ebesi* (haz. Turgut Karacan), Sivas 1990, hazırlayanın girişi; a.mlf., *Divan* (haz. Turgut Karacan), Sivas 1991, hazırlayanın girişi; a.mlf., *Zafernâme* (haz. Turgut Karacan), Sivas 1991, hazırlayanın girişi; a.mlf., *Edhem ü Hümâ* (haz. Turgut Karacan), Sivas 1991, hazırlayanın girişi; Hammer, *GOD*, IV, 46-49; Gibb, *HOP*, IV, 14-29; M. Hancıç, *Miradziya Sâbitâ Uziçanına*, Sarajevo 1940, tür.yer.; Smail Balić, *Das Unbekannte Bosnien*,

Wien 1992, s. 251-252; Ferid Kam, "Bazı Şairlerimiz Hakkında Tahlîlî İntikâdî Mütâlaat", *Pe-yâm-ı Sabah*, sy. 1119, 1126, 1133, 1140, 1146, İstanbul 1922; J. Rypka, "Sâbit's Ramazânîje: Herausgegeben, Übersetzt und Erklart", *Islami-ca*, III/4, Leipzig 1928, s. 435-478; a.mlf., "Les Müfredât de Sâbit", *Ar.O*, XVIII (1950), s. 444-478; a.mlf., "Supplément aux Müfredât de Sâbit", a.e., XX (1952), s. 347-350; Alija Bejtica, "Pjesnik Sabit Alaudđin Uzicanin", *Anali GHB*, II-III (1974), s. 3-20; Ömer Faruk Akün, "Sabit", *İA*, X, 10-14.

TURGUT KARACAN

SÂBİT el-BÜNÂNÎ

(ثابت البناني)

Ebû Muhammed Sâbit
b. Eslem el-Basrî el-Bünânî
(ö. 127/744)

Basralı muhaddis, âbid ve zâhid.

Tercih edilen görüşe göre 41 (661) yılında Basra'da dünyaya geldi. Sa'd b. Lüey b. Gâlib oğullarından Sa'd'ın annesi Bünâne'ye nisbet edilen Bünâne kabilesinin Basra'da yerleştiği mahallede doğduğu için Bünânî diye meşhur olmuştur. Küçük yaşta ders halkalarına katılmaya başladı. Abdullah b. Mugaffel, Ebû Berze el-Eslemî, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Ömer b. Hattâb ve Enes b. Mâlik başta olmak üzere birçok sahabî yanında Ebû'l-Âliye er-Riyâhî, Mutarrif b. Abdullah, Ebû Osman en-Nehdî ve Ebû Bürde el-Eş'arî gibi pek çok tâbiiden hadis dinledi. Enes b. Mâlik'e kırk yıl talebelik ve arkadaşlık etti. Kendisinden Atâ b. Ebû Rebâh, Katâde b. Diâme, Humeyd et-Tavîl, Ma'mer b. Râşid, Şu'be b. Haccâc, A'meş, Hammâd b. Seleme, oğlu Muhammed b. Sâbit ve daha birçok muhaddis rivayette bulundu. Mizî onun râvisi ve talebesi konumunda bulunan 100'den fazla isim saymaktadır (*Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 344-346).

Tâbiîn tabakasının küçükleri arasında sayılan Sâbit kaynaklarda hüccet, kudve, şeyhülislâm gibi vasıflarla anılmış, ayrıca Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İcîf, Ebû Hâtîm er-Râzî ve Nesâî gibi hadis münekitleriyle de değerlendirilmiştir. Enes b. Mâlik'ten rivayet edenler arasında İbn Şihâb ez-Zührî'den sonra en güvenilir iki râviden biridir (İbn Ebû Hâtîm, II, 449). Bazı kaynaklarda Sâbit'in hadis rivayeti açısından güvenilir olmadığını çağırıştıran nakiller yer almaktaysa da yapılan araştırmalar bu bilgilerin doğru olmadığını ortaya koymaktadır. İbn Adî, onun hadislerinde görülen zayıf noktaların kendisinden değil hadislerini rivayet eden zayıf ve meçhul râvilerden

kaynaklandığını söylemekte, güvenilir râvilerin rivayet ettiği hadislerinde herhangi bir tereddüt bulunmadığını belirtmektedir. Yaşadığı dönemde vaaz ve nasihatleriyle de meşhur olan (kâs) Sâbit'in, kussâsin hadisleri yeterince ezberleyip muhafaza edemedikleri şeklindeki anlayıştan dolayı hadiste zayıf olabileceği de ileri sürülmüştür. Ancak kendisinden en fazla hadis rivayet eden ve ondan gelen rivayetlerde birinci derecede güvenilir kabul edilen talebesi Hammâd b. Seleme, bazı hadisleri birbirine karıştırarak ve kelimelerin yerini değiştirerek hocasının bilgisini sınamış, Sâbit'in bütün değişiklikleri fark ederek tashih ettiğini bildirmiştir (Fesevî, II, 99; İbn Ebû Hâtîm, II, 449).

Günlerini genellikle oruçlu geçiren ve geceleri çok ibadet eden Sâbit için Bekir b. Abdullah el-Müzenî, "Devrin ibadete en düşkün insanını görmek isteyen Sâbit'e baksın" demiştir. Sâbit namaz ve oruç üzerinde önemle durmuş, bu iki ibadeti insan bedenini canlı tutan et ve kana benzetererek âbid olmanın iki temel vasfı olarak değerlendirmiştir. Enes b. Mâlik ile karşılaştığında elini tutar ve, "Bu el Resûlullah'ın eline dokunmuştur" diyerek onu öperdi. Zühd ve takvâ esasına dayanan hayat anlayışıyla tasavvuf hareketinin öncülerinden sayılan Sâbit el-Bünânî'nin bazı kaynaklarda 123 (741) yılında vefat ettiği nakledilmekteyse de oğlu Muhammed'e isnad edilen, 127'de (744) seksen altı yaşında olduğu halde Basra'da vefat ettiğine dair rivayet daha isabetli görünmektedir. Onun Muâviye b. Ebû Süfyan'ın hilâfeti döneminde doğduğunu söyleyen Zehebî de bu görüşü tercih etmiştir (*A'lâmü'n-nübelâ*, V, 220, 223). Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer alan Sâbit'ten 250 civarında hadis intikal etmiş olup Mâlikî fakih ve muhaddis Cehdamî, bunları *Müsnedü hadîsi Şâbit el-Bünânî* adıyla bir cüzde toplamış (*DİA*, VII, 225), ancak bu cüzden günümüze ulaşmadığına dair bir bilgi elde edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 232-233; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 159-160; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 98-99; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 449; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 526-528; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 318-333; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârdî), I, 399-400; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 342-349; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 220-225; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 362-363; Safedî, *el-Vâfi*, X, 461; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 2-4; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 171-172; Alican Tatlı, "Cehdamî", *DİA*, VII, 225.

HASAN CİRİT